

PLOTİNUS (M.S. 203-270)

Turgut Özgüney

“İnsanın en son amacı her şeyin üstünde olan Tanrıyla mistik bir birleşme olmalıdır. İnsan bu yüce erdeme ancak *esrime* yoluyla erişebilir.”

Bu çalışmadaki amaç, öğretisinde kendisini insanlığın içsel (batını) hakikatine adayan ve insan hayatının amacının *esrime* (*extase*) sayesinde Tanrı ile birleşmek olduğuna inanan Plotinus'un felsefesini ve düşüncesini (tinini) paylaşmaktır.

M.Ö. 6. ve 7. asırda Antik Yunan'da “Misterler Ekolü” vardı. Plotinus'un öğretisi de Eleusis'inki (Elozis) gibi Misterler Ekolüne bağlıydı. Elozis tapınağı “İyonya” diye adlandırılan bölgedeydi (bugünkü İzmir ve Ege kıyıları). Burada yaşayan halk Helenlerdi. Helenler hakikatlerin ve dini doktrinlerin herkese verilmemesi gerektiğine inanıyorlardı. Onlara göre kutsal şeyler kutsal insanlara gösterilir. Mistik ve inisiye deneyimlerini sanat, felsefe ve misterler sayesinde biliyoruz. Böylece Pythagoras (Fisagor), Herakleitos, Parmenides ve Platon gibi filozoflar eşyanın ilkelerini gizliyorlar ve hakikati sembol ve alegori şeklinde aktarıyorlardı.

Mistik inisiyeler, hakikatin esasını herkesin gözlerinden gizliyor ve kutsalı koruyorlardı.

Yunan filozoflarının hemen hepsi de Elozis misterlerine inisiye idiler. Onlara göre hakikat (*wahrheit*) çok büyük gayretler ve özveri karşılığında elde edilir. Manevi hakikatleri keşfedenler onları layık olmayan kimselere açmamalıdır. Bu anlamda, hakikatlerin cahiller tarafından kötü amaçlar için kullanılma tehlikesinden kaçınmış oluyorlardı.

Misterler ekolüyle aynı görüşte olan Plotinus da felsefesinde (düşüncesinde) bize insanın içsel hakikatini keşfederek huzura ve mutluluğa kavuşma yolunu gösterir (serimler).

Esime (Extase)

Plotinus'a göre akıl insanın en yüksek yetisidir (cevher). Fakat akıl, diyalektiği doğurur. Ancak, doğurduğu bu diyalektik (ikilik) akıl ile çelişir. Şu halde akıl bağımlı bir fakültedir. Aklın kuralları mutlak değildir. Aklın yetersizliğinin nedenlerinden en önemlisi ikilikten kurtulamamasıdır. Bir tarafta aklın kendisi, diğer tarafta aklın düşünceleri, kavramları vardır. Ayrıca aklın ürettiği zanlar, kuşkular, üzüntüler, sıkıntı ve kuruntular da vardır. Diyalektik akıl yürütme, akli ikilikte bırakır. İnsanın içinde akıldan üstün bir bilme aracı vardır ki bu da ‘*esime*’dir.

Plotinus, aklın üstüne, akıl kanunlarıyla ilgisi olmayan mutlak birliği keşfettiren esimeyi yerleştirir.

Esrime esnasında insan -çokluktan, bilinçten ve kişilikten kurtulan ruh- Tanrı ile birleşir ve bedenden ayrılır; hatta her zamanki hallerde bedeni yöneten ve aydınlatan can (lame) da gider. Yani artık, beden, içinde efendisi oturmayan bir saray haline gelir ve organik kanunlardan başka bir kanuna bağlanmaz. Esrime zamansız bir ölümdür; daha doğrusu zamansız bir hayattır. Platon'un "Ölmek yaşamaktır" sözü, bu mistik yaşamı anlatmak içindir.

İnsan tanrısal bir lütuf olan bu belirtiyi beklemeli, aramalıdır; onunla birleşmenin tek yolu 'cinsel' isteklerden arınmaktır. Ancak 'nefisten vazgeçmekle' ulaşılan bu yetkinlik 'saf mutluluk'tur. Bunun doğurduğu 'sarhoşluk' ise 'düşüncenin üstündedir'; yani o, 'düşüncenin sonsuzlaşması' demektir.

Bu birleşme ruhumuzun tanrısal ruhta fani olmasıdır. (İslam tasavvufundaki fena-fi'llah aşaması budur.) Ancak onunla baş başa kalan 'ruh', 'ermiş' ve ona ulaşmıştır (tasavvuftaki vasılı ila'llah). Bunun için Plotinus'a göre ölüm bir ceza değil, bir mükâfattır. Zira, ölüm Tanrıya dönmekten başka bir şey değildir (*Conversion en Dieu*).

Plotinus'un Felsefi Görüşü

Temel hipotez 'nous'un birliği', 'düşünce' ile 'düşüncenin konusu'nun, *noesis* (düşünce) ile 'noeton'un birliğidir (düşüncenin konusu). Bu birlik bilginin temellendirilmesine dayandırılan ana aksiyomdur. Düşüncenin, tinin birliği, 'bilgi'yi de 'bilgi öğretisi'ni de içine alır. Aristo'nun algı öğretilerine dayanır. O, ruhu, alttan 'algı'nın, üstten de 'tinin' belirlediği iki bölümlü bir şey olarak görür. Bu ikisinin ortasında ise 'anlık bilgisi', *dianoia* vardır.

Bilgi süreci aslında kendi kendini bilme sürecidir. Tin başkasında kendini tanır (*ktoretos*). Böylece bilgiyi, 'tin' ile tinden başka, ondan ayrı olan şeyin ilişkisi doğurur.

Tin anlığın refleksiyonu ile kendi üzerine yönelir. Yani, kendine özgü doğasının bilgisine, kendi üzerine katlanan tin, duyusal ve bedensel olandan uzaklaşır. Duyusallık ve bedensellik tini olumsuz biçimde etkiler. Olumlu olarak o birliğe doğru ilerleme içinde tinin kendinde olması ve 'kendi kendisini aralıksız görmesi', 'temaşa' etmesi aşamasına kadar yoluna devam eder. Bu kendinde 'birlik' içinde 'tin', 'bir' olanın 'hakikatine' yönelmiş olur.